

نشریه فرهنگی آموزشی کتابخانه عمومی قلم (درون سازمانی)
شماره ۳- دی ماه ۱۳۹۹

با موضوع:
نقش کتابخانه‌ها
در بحران‌های جهانی
(کووید ۱۹)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نشریه فرهنگی آموزشی کتابخانه عمومی قلم (درون سازمانی)

شماره ۳، دی ماه ۱۳۹۹ (ماهنامه)

موضوع: نقش کتابخانه‌ها در بحران‌های جهانی (کووید ۱۹)

مدیر مسئول: مهندس محمدجواد مدرس غروی

همکاران نشریه: بابک گوهرزاده، عطیه باغستانی تجلی، محدثه زارعزاده مهریزی، محمدسعید خاکی فرخد، معصومه انوری

مطالب این شماره:

- رویارویی با بحران
- برخی از ویژگی‌های یک کتابخانه موفق در شرایط بحرانی
- کتابخانه کودک قلم در دوران بحران
- رهبری بحران (معرفی کتاب)

رویارویی با بحران

بابک گوهرزاده

کارشناس ارشد مدیریت، پژوهشگر حوزه مدیریت و بحران،
مدیریت روابط عمومی کتابخانه عمومی قلم

با گسترش بیماری کرونا و درگیر شدن اکثر کشورها در این بحران و تأثیر آن در تمامی حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی که شاهد آن هستیم، شاید زمان آن رسیده باشد تا مدیران و کارکنان هر سازمانی نگاهی تازه به مدیریت بحران و رهبری بحران در محیط کاری که در آن مشغول فعالیت هستند داشته باشند.

در گام اول باید به تفاوت «مدیریت بحران» و «رهبری بحران» بپردازیم. طبق تعریف یان میتروف نویسنده کتاب رهبری بحران، مدیریت بحران به طور اساسی واکنش‌پذیر است و بحران‌ها را پس از وقوع کنترل می‌کند در حالی که رهبری بحران پیش‌گیر است و سعی می‌کند بحران‌ها را قبل از وقوع شناسایی کرده و سازمان‌ها را به طور منظم آماده سازد. حال که متوجه این تفاوت شدیم باید با عوامل اصلی که سبب بحران‌ها می‌شوند، آشنا شد. یکی از مهم‌ترین این عوامل فن‌آوری و تکنولوژی می‌باشد. از طرفی همان‌طور که می‌دانیم امروزه تکنولوژی با سرعت زیاد در حال پیشرفت می‌باشد و تمامی سیستم‌های کاری را به سمت سوی تخصصی‌تر شدن و پیچیده شدن سوق می‌دهد. حال با توجه به این پیچیدگی در نظام‌های کاری شاید بتوان گفت گاهی بحران‌ها از درون همین سیستم‌های پیچیده بیرون می‌آیند. مانند اختلال کوچک در سیستم سوخت‌رسانی در یک هواپیما یا اختلال در سیستم نرم‌افزاری یک نیروگاه یا یک حمله ساده سایبری به یک کارخانه تولیدی که هر یک از مثال‌های فوق می‌تواند سبب یک بحران بزرگ و یک فاجعه انسانی شود. از طرفی تکنولوژی، بشر را در انجام کارهایی که انجام آن‌ها سخت یا گاهی غیرممکن است، توانمند ساخته است.

حال پس نمی‌توان از این عامل مهم (تکنولوژی) در زندگی امروزه بشر دوری کرد و همچنین متأسفانه به این نتیجه خواهیم رسید که با پیشرفت تکنولوژی سرعت بحران‌ها و عمق بحران‌ها در آینده شدیدتر خواهد شد. بنابراین برای بقاء جامعه و سازمان راهی جز رهبری بحران و مدیریت بحران نداریم و تمامی افراد شاغل در هر سازمانی باید از عوامل خطرآفرین و بحران‌آفرین جامعه و سازمان خود آشنا شوند. یکی از راه‌های آشنایی با مقوله بحران، مطالعه کتاب‌هایی است که در حوزه بحران چاپ شده است و همچنین می‌توان از سایت‌هایی که در این حوزه وجود دارند، استفاده کرد.

باید به خاطر داشت اکثر بحران‌های که افراد آن‌ها را تجربه نموده‌اند و یا در آینده تجربه خواهند کرد، قبل از وقوع یک سری نشانه‌هایی دارند که با آشنا بودن با آن‌ها می‌توان از وقوع‌شان جلوگیری کرد و یا اثرات مخرب آن را در محیط کم‌تر نمود.

همچنین یکی از صفات اصلی بحران‌ها وقوع زنجیروار و یا دومینووار آن‌هاست. به عنوان مثال بحران کرونا که امروزه کشور ما و جهان با آن دست به‌گریبان می‌باشد، سبب به وجود آمدن بحران اقتصادی و فرهنگی و حتی اجتماعی شده است و در صورت عدم مدیریت بحران تبدیل به یک فاجعه انسانی عظیم در سطح دنیا می‌گردد. با توجه به رشد سریع بحران‌ها و تنوع در آن‌ها همه افراد یک جامعه مسئول پیشگیری و مدیریت بحران‌ها در حوزه فعالیت خود می‌باشند.

امیدوار هستیم بحران کرونا در آینده از بین برود و افراد آگاه‌تر از قبل بتوانند با انواع بحران‌ها روبه‌رو شوند.

برخی از ویژگی یک کتابخانه موفق در شرایط بحرانی

عطیه باغستانی تجلی

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد،

مدیر کتابخانه عمومی قلم

ضمن تمرکز کتابخانه بر تغییر نقش‌ها و فعالیت‌ها به دلیل بحران پیش‌آمده، لازم است که کتابدار، گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات بر مبنای درخواست استفاده‌کنندگان را ادامه دهد، ضرورت دارد که نحوه جریان اطلاعات در جامعه را درک نماید. با این کار است که کتابخانه‌ها می‌توانند از منابع و مجاری اطلاع‌رسانی هر لحظه در حال گسترش بهره‌برداری کرده و نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان کتابخانه‌ها را برآورده کنند (رابین^۱، ۱۳۸۷). همچنین کتابخانه که همیشه نهادی بوده است که جریان‌های اجتماعی و عادات فرهنگی را منعکس می‌نموده است، در مواقع بحرانی خدمات و فعالیت‌هایی را باید انجام دهد که معنای جدیدی به خود گرفته‌اند (ویت^۲ و اسمیت^۳، ۲۰۱۹) و با تأکید بر هدف اصلی‌شان یعنی دسترسی به اطلاعات (باکلند، ۱۳۷۹) باید همچنان به فعالیت‌هایشان ادامه دهند.

ناگفته نماند هر بحران و شرایطی که باعث عدم جریان فعالیت‌های قبلی گردد در کنار آسیب‌هایی که ممکن است بر بدنه یک سازمان، نظام یا یک کشور یا جهان وارد نماید منافی نه آن‌چنانی ولی در حد توجه به وجود می‌آورد. در حوزه کتابخانه‌ها توجه بیش‌تر بر بسترهای نوظهور فناوری اطلاعات و انجام خدمات در این بستر و ایجاد خلاقیت در میان کتابداران جهت پاسخگویی به مخاطبان‌شان نقطه قوت این شرایط است.

1. Johns Hopkins University
2. Callan Bignoli
3. Needham
4. Massachusetts
5. community centers
6. Covid-19
7. Poon
8. Robin
9. Witt
10. Smith

در ماه آوریل، گزارش دانشگاه جان هاپکینز^۱ برای فرمانداران در مورد بازگشایی با چنان واکنش شدید کتابداران روبه‌رو شد که نویسندگان سرانجام در رهنمودهایشان تجدیدنظر کردند. در این گزارش ابتدا کتابخانه‌ها را یک محیط کم‌خطر تلقی می‌کرد، به این معنی که ارتباط افراد در زمان کوتاه، با فاصله دور و با تعداد کمی همراه است (بنابراین می‌توانند بازگشایی شوند و خدمات ارائه دهند). کالن بیگنولی^۲، مدیر کتابخانه دانشکده مهندسی در نیدهم^۳، ماساچوست^۴ بیان داشت که این مطالعه دیدگاه مردم را در سطح ایالت تغییر داده است. چرا که مردم گمان می‌کنند کتابخانه محیطی ساکت و بدون ارتباطات است و اتاق‌های مطالعه هوای مطبوعی دارد که مردم فقط کتاب امانت می‌گیرند و افراد هیچ ارتباط متقابلی با یکدیگر ندارند. در صورتی که مطلقاً کتابخانه چنین نیست. در دستورالعمل اصلاح شده، خاطر نشان شده که وقتی کتابخانه به عنوان یک مرکز اجتماعی^۵ عمل می‌کند، در شرایط بیماری کوید ۱۹^۶ می‌تواند، از درجه متوسط تا بالا برای جامعه دارای خطر باشد (پون^۷، ۲۰۲۰). بنابراین کتابخانه‌ها مانند سایر مراکز و سازمان‌هایی که به دلیل بیماری کرونا مراجعان را پشت درهای بسته نگه داشته‌اند، در سرتاسر جهان تعطیل شده‌اند. با تعطیلی مدارس و از دست دادن شغل، افراد بیش از هر زمان دیگری به کتابخانه نیاز خواهند داشت. اما محدودیت‌هایی که پس از بیماری کوید ۱۹ بر جوامع حاکم شد، به این معنی است که کتابخانه‌ها باید در نقش‌ها و کارکردهای خود تجدید نظر کنند.

باتوجه به بررسی انجام شده به صورت کلی مجموعه‌ای از ویژگی‌های یک کتابخانه موفق در شرایط بحران از میان متون و گذری بر فعالیت‌های اخیر صورت گرفته توسط کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی استخراج شده است که طبیعتاً کاستی‌هایی دارد و نیاز است که در آینده تکمیل گردد:

- استفاده از تمامی فرصت‌های فضای مجازی مانند مجهز بودن به وبسایت جهت اطلاع‌رسانی به موقع اخبار، اطلاعیه‌ها و مطالب مفید؛ یا اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات در بستر شبکه‌های اجتماعی؛
- داشتن نرم‌افزار یا درگاه جستجوی منابع کتابخانه از راه دور برای کاربران؛
- امکان امانت کتاب‌های چاپی از طریق ارسال با پیک؛
- در اختیار قرار دادن منابع الکترونیکی به افراد در صورت وجود با رعایت مواد مربوط به حق مالکیت فکری؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی مفید از طریق بسترهای آنلاین؛
- برنامه منظم معرفی کتاب‌های مفید به همراه خلاصه‌ای از این کتاب‌ها؛
- معرفی کتاب‌شناسی‌های مختلف موضوعی از کتاب‌های موجود در کتابخانه و اطلاع‌رسانی به اعضا؛
- دادن مسئولیت به کلیه کتابداران برای جلوگیری از فکر ترس از بیکاری و جدا ماندن از وظایف تخصصی و حرفه‌ای‌شان؛
- حمایت و پشتیبانی از کارکنان دور کار و با اهمیت دانستن فعالیت‌های آنان در پیشبرد اهداف کتابخانه؛
- داشتن برنامه نیازسنجی منظم دوره‌های آنلاین جهت آگاهی از نیازهای کاربران و لحاظ کردن این نظرات در برنامه‌ریزی‌های آینده کتابخانه؛

- برنامه‌ریزی کتابخانه برای انجام اموری که تاکنون فرصت انجام آن‌ها فراهم نشده است، مانند رفخوانی، فهرست‌نویسی و آماده‌سازی کتب؛
- برگزاری مسابقات مختلف با موضوع کتاب و کتابخوانی و مرتبط با شرایط حاکم در جامعه؛
- در نظر گرفتن مراسمات آیینی و همراه کردن چاشنی کتاب و کتابخانه به آن؛
- تأکید بر انواع مباحث مربوط به سواد به خصوص سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای که در اجرای برنامه‌ها این موضوعات باید لحاظ شود؛
- توجه به مسائل مربوط به بهداشت و هماهنگی با اطلاعیه‌ها و دستورالعمل‌های بهداشتی اعلام شده به منظور ایمن نگهداشتن محیط کتابخانه از هرگونه بیماری؛
- ارتباط مستمر کتابخانه با سایر کتابخانه‌ها جهت اطلاع از برنامه‌ها و اهداف و انجام فعالیت‌های مشترک؛
- ارتباط مستمر کتابخانه با سایر نهادها و سازمان‌هایی که با اطلاعات و مدیریت اطلاعات در ارتباط هستند. کتابداران به دلیل تسلط به مهارت‌های مدیریت اطلاعات برای حمایت از خدمات بهداشتی و اجتماعی در نظر گرفته شوند و با مراکز متفاوت ارتباط برقرار کنند؛
- و ...

منابع:

- باکلند، مایکل (۱۳۷۹). کتابخانه‌های آینده. ترجمه بابک پرتو. تهران: کتابدار
- رابین، ریچارد ای (۱۳۸۷). مبانی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه مهدی خادمیان. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- Poon, Linda (2020). Coronavirus Tests the Limits of America's Public Libraries. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-06-24/how-coronavirus-is-changing-public-libraries>
- Witt, S., & Smith, K. (۲۰۱۹). Libraries in times of crisis. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/03521983.20.549>

کتابخانه کودک قلم در دوران بحران

معصومه انوری

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد،
کتابدار کودک کتابخانه عمومی قلم

با اعلام همه‌گیری ویروس کرونا در کشور، شرایط پیش‌آمده به قدری غیرمنتظره بود که بیش‌تر شبیه داستان کتاب‌ها و فیلم‌های علمی-تخیلی به نظر می‌رسید. همه ما این تصور را داشتیم که به یک جهان ناشناخته پرتاب شده-ایم. غافلگیری و ویژگی اصلی این شرایط بود. بعد از گذشت چند ماه و ناکامی در ریشه‌کن کردن زودهنگام ویروس، مشخص و مسلم شد که همه حرفه‌ها باید آماده مواجه شدن با پیشامدهای غیرمنتظره باشند.

پیشامدهای بسیاری نظیر سیل، زلزله، آتش‌سوزی، طوفان و اخیراً شیوع بیماری‌های واگیر از نمونه‌های بحران‌ها و بلایا به شمار می‌آیند. از آن‌جا که زمان وقوع چنین بلایایی کاملاً قابل پیش‌بینی نیست، لازم است که برنامه‌ریزی‌هایی برای پیشگیری، مقابله و اقدامات پس از بحران صورت پذیرد. در این میان، تعیین و تبیین نقش سازمان‌ها و نهادهای مختلف می‌تواند امر برنامه‌ریزی برای مدیریت بحران را سهولت بخشیده و از اتلاف زمان، نیروی کار و هزینه‌های وارد بر دولت به طرز قابل ملاحظه‌ای بکاهد.

کتابخانه نهادی است که از جامعه اثر می‌پذیرد و بر آن اثر می‌گذارد. وجود هرگونه مشکل یا مسئله‌ای در جامعه که منجر به تصمیم‌گیری خاصی از سوی افراد در خصوص حل مشکل باشد، به نحوی با کتابخانه در ارتباط است. بازوی اجرایی و پرتوان کتابخانه کسی نیست جز کتابدار که در راه حل مسائل جامعه خویش، نقش‌های مختلف می‌پذیرد: القابی نظیر کتابدار معلم، کتابدار مرجع، مشاور اطلاعاتی، مدیر اطلاعات، کتابدار کودک و مانند این‌ها تاحدی می‌تواند بازتابنده انواع نقش‌های این قشر خدمتگزار باشد، خصوصاً نقش آموزشی کتابدار در سازندگی جامعه اطلاعاتی را نباید نادیده انگاشت.

خوشبختانه کتابخانه کودک قلم، گام‌های بلندی در راستای اعتلای نقش آموزشی کتابدار برداشته است. صفحه اینستاگرامی متعلق به دپارتمان آموزش بانوان قلم که مدتی است بازنمون فعالیت‌های بخش کودک گردیده است با برخورداری از بیش از هزار نفر دنبال کننده، فعالیت‌های متنوعی نظیر قصه‌گویی، معرفی کتاب به مادران و کودکان، تولید محتوایی جذاب و کتاب‌محور، برگزاری دوره‌های گام طلایی برای کودکان زیر هفت سال و همچنین ارائه سخنرانی‌های زنده ویدیویی در قالب لایو اینستاگرامی در دوران قرنطینه را در کارنامه خود دارد.

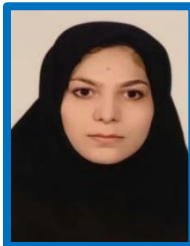
پرداختن به مخاطب کودک نقطه عطف این قسمت از کتابخانه است، خصوصاً کودکان گروه سنی الف که در سنین زیر هفت سال قرار می‌گیرند و به لحاظ حساسیت و آسیب‌پذیری چه در حوزه روانی و چه در حوزه جسمانی، در صدر مخاطبین قرار دارند و در دوران کرونا و قرنطینه اجباری، شاید بیش‌ترین صدمات متوجه این گروه سنی بوده است. تعطیلی مهدکودک‌ها و مدارس، محروم شدن از بازی در محیط‌های روباز نظیر پارک، محرومیت از حضور در اجتماعات و جمع‌های خانوادگی، تجربه استرس و اضطراب طولانی مدت و حتی قصه تلخ از دست دادن عزیزان بر اثر بیماری فوق‌الذکر، مشاهده رفتارهای پرخاشگرانه از سوی والدین و نظیر این‌ها شاید بخشی کوتاهی از مضرات روانی وارد بر روح لطیف کودکان باشد؛ اما شاید مشکل اصلی، محرومیت کودکان از مراجعه و حضور در دنیای طرب‌انگیز داستان، تخیل، قصه و صدا البته فضای نشاط‌انگیز کتابخانه قلم باشد.

در چنین شرایطی مسئولان و کتابداران بخش کودک قلم راه چاره‌ای اندیشیدند و با طراحی دوره گام طلایی، فاصله فیزیکی میان کتابخانه و کودکان را از میان برداشتند. در مرحله نخست و جهت همدلی و درک والدین این کودکان، تمامی وسایل موردنیاز برای شرکت در دوره را تهیه کرده و در قالب بسته‌هایی برای خانواده‌ها ارسال کردند و سپس با کمک گرفتن از مربیان و علاقه‌مندان حوزه کودک اقدام به برگزاری کلاس نمودند.

هدف از چنین اقداماتی دلگرمی دادن به کودکان و خانواده آن‌ها بود. اینکه بدانند تنها نیستند و قلب‌های مهربانی، برای شاد بودن و سالم بودنشان می‌تپد. انتقال اطلاعات هم می‌توانست خارج از چارچوب کتابخانه ولی بر مبنای کتاب‌های کتابخانه اتفاق بیفتد و رشد شناختی کودک را رقم بزند، مشابه آن‌چه که در ایام بدون حضور بیماری کرونا شاهدش بودیم، اما با پر رنگ کردن نقش کتابخانه نشان دادیم که حتی اگر کودکان نتوانند به کتابخانه رفت و آمد کنند اما می‌توان از دور هم حس بودن در کتابخانه را به آن‌ها القاء کرد.

هدف اما هرچه که بود خوشبختانه ما را به سر منزل مقصود رساند و الحق که کودکانمان با استقبال بی نظیرشان و با آن صدای گرم کودکانه، گرد خستگی را از روح و جانمان زدودند. حال کتابخانه در اشتیاق دیدار دوباره کودکانش که چون جان شیرین گرمی داشته، می‌سوزد و می‌سازد. به امید بازگشایی هرچه نزدیک‌تر کتابخانه‌ها بدون تعطیلی مجدد آن‌ها...

رهبری بحران (معرفی کتاب)

محدثه زارعزاده مهريزي

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه علوم تحقیقات
کتابدار کتابخانه عمومی قلم

عنوان کتاب:

رهبری بحران

برنامه‌ریزی برای غیرقابل پیش‌بینی‌ها

نویسنده:

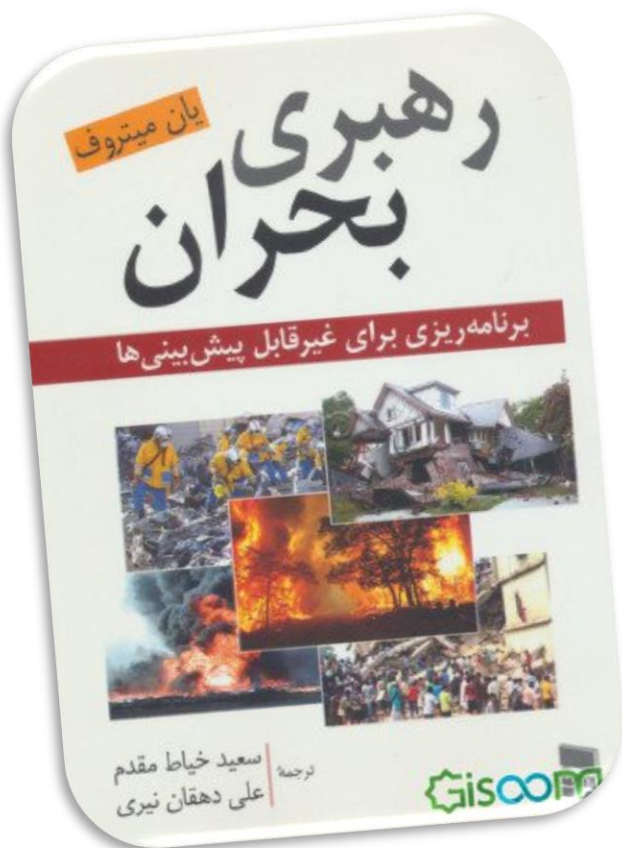
یان میتروف

ترجمه:

سعید خیاط مقدم

علی دهقان نیری

نویسنده کتاب یکی از بنیان‌گذاران و صاحب‌نظران حوزه بحران به شمار می‌رود، در این کتاب تلاش دارد با ابداع مفهوم رهبری بحران آن را جایگزین مدیریت بحران کند. منظور از «رهبری بحران» رفتاری فرایندی با این پدیده در سه مرحله پیش، بین و پس از بحران است حال آن که «مدیریت بحران» زمانی با پدیده سروکار پیدا می‌کند که صورت تحقق به خود گرفته باشد، به بیانی دیگر در حالی که مدیریت بحران یک واکنش انفعالی و پس‌رویدادی است رهبری بحران حرکتی پیش‌دستانه به شمار می‌آید. بنابراین مدیری که می‌خواهد به رهبری بحران بپردازد باید پیش از وقوع بحران با توسعه سازوکارهای پیش‌بینی‌کننده و فراهم آوردن آمادگی‌های لازم از این پدیده استقبال نماید.

یان میتروف

رهبری بحران

برنامه‌ریزی برای غیرقابل پیش‌بینی‌ها

ترجمه | سعید خیاط مقدم
علی دهقان نیری

Gisoon

